

KÖNYVISMERTETÉS.

I.

Iktat = iochtat-e?

(*Iktatás*. Magyar nyelvészeti értekezés. Felolvasatott a nyelvészeti szakosztálynak 1868. jan. 8-kán tartott gyűlésén. *Ponori Thewrewk Emil*).

„Múlt november havában egymást érték az *iktatás* orthographiáját és etymológiáját vitató értekezések“, így kezdi szerző, ki azután a 22-dik §-ban közli a mások és maga nézeteit az *iktat* szóról, melyet sokan *igtat*-nak szeretnek írni. A kérdés tehát, *ik-e* vagy *ig* a szónak tője? Lássuk P. Thewrewk úr értekezéséből, mit feleltek az írók e kérdésre.

Molnár Albert így írja: *iktatás*, *iktató* levél, *iktatom*, s *deductio*, *statutio*, *introduco*, *promoveo* stb. szókkal magyarázza.

Baróti Szabó Dávidnak is *iktatom* annyi, mint bevezetem.

A debreczeni magyar grammatika először okoskodja ki, hogy *iktatni* vagy *igtatni* lehet, mert annyi, mint a határon, az *ig-on* túl vinni; tehát mint *al-ból al-tatni*, úgy *ig-ből igtatni* lett, vagy *iktatni*, a *tat* képző miatt.

Révai a Halotti Beszédben előforduló *iochtatnia* szót *ioktatnia*, *iktatnia*-nak olvassa és értelmezi, *ik*, *ikik* szokatlanná vált igét vevén annak tőjének, melyből *ik-tat* lett, mint *ok*, *okikból* *oktat*.

Toldy Ferencz az *ig*, *jog* névszót tekinti a kérdéses szó tőjének, azért irassék *ig-tat*, s nem *ik-tat*.

Így az akadémiai Nagy Szótár is.

De Vadnay Lajos az *ék*, *fa-ék*, *cuneus*, szót, melyet *ik*-nek is ejtenek, hiszi az *iktat* ige tőjének, elfelejtvén, hogy ha véleménye állana, az ige *éktet*, *iktet* volna, nem pedig *iktat*.

Szerző nem fogadja el se a debreczeni *ig* = *usque*, se a Vadnay *ék*, se a Toldy-féle *jog* szót a kérdéses *iktat* ige tőjének, az utolsót már azért sem, mert az, mint „*jus*“ újabb volna (ámbar a *jog* kéz' réges régi), hanem a *jonh*, *joh*, *ih* szót, mely májat, belső részt jelent, tartja annak. „Mit jelent hát eredetileg *iktat*? *Tat* a tevés fogalmát fejezi ki, *joh* pedig itt csak localis értelmű, s úgy van e szerint mint *bél*, mi a *belé*, *belül*-félékben már csak helyet jelent. *Iktat* tehát etymologiailag véve szakaszlott annyi, mint *belétesz*, s *eliktat* a nyelvnek ugyanazon észjárása szerint áll, mint *elbéllel*, mi a székeleyknél találkozik, s annyi mint elpalástol, elcsinál valamit.“

Hogyan lehet a nyelv észjárását eltalálni? Bizonyosan úgy, ha figyelemmel hallgatjuk ki tanúságait. Révain kívül valamenynyien az *iktat* igét névszótól származtatják, mely *ig* = *határ*, *ék*, *jog*, *joh* = *bél* volna; de Révai igétől származtatja azt. Kinek van igaza, a soknak-e, vagy Révainak? Mit felel maga a nyelv e kérdésre? mert az dönt. A magyar nyelv számos ténynyel azt feleli, hogy *t*, *t-t* igeképző csak *ige-tőhöz*, *nem névtőhöz* járúl. Ennélfogva *iktat* olyan származott ige, mint *oktat*, *altat*, *vítat*, *buktat* stb., melyek tője *ige*: *ok-ik*, *al-(sz)ik*, *vi*, *buk-ik*, s a melyek hasonlósága szerint *iktat*-nak is *ik*-igét lehetne tőjének fölvenni. Ha pedig ez áll, — s addig áll, míg maga a nyelv nem mutatja az ellenkezőt, azt t. i. hogy *t*, *t-t* képzővel névszótól is származik *ige* —: az egy Révainak van igaza, s nem a többi soknak. Révai tehát jobban leste el a nyelv tényeit, mint a többiek.

De lássuk bővebben is, hogy mennyire jó a nyelv eszejárását ellesni. P. Thewrewk az *iktat* igét a *jonh*, *joh*, *ih* = máj névszótól származtatván, ezt helyesen a *bél* szóval társítja össze, azonban nem hallgat ennek tanúságaira. A *bél*-től csak *l* képző által lesz *ige*: *bél-el*, vagy *bél-l* (*béll*), s csak ez igétől lesz *t*, *t-t* képző által új *ige*: *bélel-tet*. Ennek hasonlósága szerint a *joh*, *ih*-tól *joh-al*, *ih-al* igét várhatnánk: de ilyen nincsen, hanem van *iktat*, mely tehát, származására nézve, a *bélel-tet* igével volna egy foku, azaz, mindkettő ige-tőtől, s ugyanazon képzővel, származott új *ige*. Vegyünk még más, a *bél*-hez hasonló, névszókat, p. o. *fe*, *fő*, *fej*, *al*, *ala*, *fél*, ezektől is *l* vagy *z* képző által lesznek igék: *fej-l(ik)*, *fej-el*, *fej-ez*, *alá-z*, *fel-el*; mely kész igékből azután a *t-t* képző új igéket alkot: *fej-t*, *fej-el-tet*, *fej-ez tet*, *aláz-tat*, *felel-tet*. A *fej-t* ige nyilván a *fejlík* igével

viszonylik, s a *tan-ít*, *boldog-ít* félékhez tartozik, melyeket *tanúl*, *boldogúl* igéktől, nem pedig *tanu* (tan), *boldog* névszóktól kell származtatni. Továbbá, a *bél-ből* *lett* viszonyítók jelentései soha sem ellentétesek az eredeti szónak eredeti jelentésével, p. o. *be* menni soha sem tehet annyit mint *ki*-menni, vagy *el*-menni. Minthogy pedig *ki*-iktatni, *el*-iktatni ellenkezőjét jelentik a *be*-iktatni igének: világos, hogy a vélt *localis* jelentés nem a vélt *ik*-ben rejlik, hanem a *be*, *ki*, *el* viszonyítókbán.

Iktat igétől származott ige lévén, hiába való minden elmésség, mely azt névszótól származtatja. De a kérdés: *iktat-e* vagy *igtat*? evvel még nincs eldöntve, mert nem találtuk még fel az igetöt. Azonban addig is *iktat*-ot kell írni, nem *igtat*-ot, az euphonia miatt.

A helyesírás az etymológiát és az euphoniát közleni kénytelen; a helyes közlést pedig a képzők és a ragok jelölik ki. A képző új szókat alkot, és soha nem mozdul el a tőjétől: itt tehát az euphonia a szabályozó. A rag nem alkot új szókat, s valahányszor a szónak viszonya változik, más-más ragnak enged helyet; itt az etymologia a szabályozó. Tegyük p. o. hogy *labda lap* névszóból és *da* képzőből lett, a szót helyesen így írjuk: *labda*, vagy *lapta*, mert ezt kívánja az euphonia, mely itt soha nem támaszthat zavart, a szó mindig vagy *labda*, vagy *lapta* lévén. Már *kalapba* helyett nem lehet írni: *kalabba*, jóllehet az euphonia azt követelné; a *ba* rag nem marad meg, hanem a viszony változtával más-más rag áll helyébe. — De a képzős szókban melyik rész hajoljék a széphanzgat szerint, a *szótó-e* vagy *képzője*? E kérdésre maga felel a nyelv. Ha nem tudja elváltoztatni a képzőt, a szótót veti a széphanzgat alá: ha el tudja változtatni, a képzőt veti alá annak. A *gat*, *get*, *tat*, *tet* képzőket soha sem változtatja el a nyelv: tehát ezekhez hajlítja az igetöket, s lesznek *faggat*, *iktat*, akármik legyenek is tőjeik. A *b* képző is, mely a comparativust alkotja, nem változhatik el soha, tehát a széphanzgat hozzá hajlítja a szótót, és képez: *szeb-b*, e helyett: *szep-b*, *job-b*, e helyett: *jov-b*. Ugyan ez okból helytelenül írnak sokan *külön-b*, *külön-bözik* stb. e helyett: *külöm-b*, *külömbözik* stb. A közlő szabály szerint helyes *külön-be*, *külön-ből*, *külön-ben*: de helytelen a *külön-b* comparativust és minden származékát (*különbözik*, *különbség*, *különben* — aliter) *n*-nel írni. Még helytelenebb ezeket *b* nélkül is írni, mint sokat írják: *külön-ség* = *differentia*, mert a differre fogalmát a *b* adja a *külön* szótóhoz.

Látván, hogy miért kell *iktat*-ot írni, keressük a szónak eredetét, ha sikerülne azt a magyar nyelv régiségében vagy a rokonnyelvekben megtalálnunk. A rövidebb Halotti Beszédben ezt olvasuk: „Hug birsag nop *ivtua* (jutva) mend w szentii és unuttei *cuzicun iov* felevl *iochtotnia* ilezie wt.“ Ezt az *iochtotnia* szót Révai *ioktatni*-nak akarja olvasni, tehát kezdő *i*-vel, nem *j*-vel. Találunk-e ez olvasásra indokot a Halotti Beszédben? Az idézett helyben ott van *ivtua*, *iov*, melyeket Révai így olvas: *jutva*, *iov*; ezek hasonlósága szerint az *iocht* — szót is bátran *jocht*-nak, sőt az egészet *jochtotnia*, *jochtutnia*-nak, nem *iochtatnia*-nak olvassuk. A kezdő hang után lássuk, mint kelljen a *ch*-t olvasni, *k*-nak-e vagy *h*-nak? A két Halotti Beszédben a szók végén a *k* hang mindenütt *c*-vel van kifejezve (mic, vogmuc, halal nec, intetvinec, ev ec, ozvk, latiatuc), még ha rag követi is azt (zumtuc-hel, isemuc-ut, angelc-ut, szemtuc-ut, cusic-un). A szók beljében a *k* hang vagy *c* (zocoztia, munkas, puculnec, iacob), vagy *k* (neki, lelkiért); a szók elején is *k*-t találunk (keseruv, kie, kegilmec, kinec, ketnie, kinzotvialwl, kegilmehel, kebelében, keassatuc, kit) vagy *c*-t (*cuzicun*). Ezek legalább is kétségesse teszik, vajjon a Halotti Beszéd írása szerint a *ch* lehetett-e *k*. S ha világosan látjuk, hogy azokban hatszor a *ch* a mai *h* hangot fejezi ki (*chomuv* = hamu, *choltat* = holtát, *mulchotia* = mulhatja, *ozchuz* azhoz, *charmul* = harmul, *zoboducha* — szabaduha, vagy szabadóha, mint helyesen olvassa Mátyás Flórián [Magy. Nyelvtudomány II. füzet, 56. lap.] *), s csak egyszer teszen *k*-t, *turchucat* = torkokat): inkább hajlandók leszünk *jochtotnia*-t vagy *jochtutna*-t, mintsem *joktotnia*-t olvasni. Sőt a *turchucat* példa is, úgy látszik, a *h*-t a *c* után csak a következő *u* miatt teszi, hogy erősebben ki legyen fejezve a *k* hang; ilyen segédeszközre pedig nem volt szükség a *jochtut* szóban, minthogy itt a *ch* után *t* következik. Szinte bizonyosnak lehet állítani, hogy ha a Halotti Beszéd írója *joktut*-ot akart volna írni, a szót így írta volna: *ioctot*. Előfordúl ugyan a *ch* még *michael*, *archangel* és *achscin* szókban is: de a két első szó idegen lévén, s saját helyesírásával tűnően elő, a *ch*-nak magyar ejtésére nem bizonyíthat semmit; az utolsó, az *achscin* szó, pedig hasonlóképen a *ch*-nak *h* ejtését bizonyítja, mely sz-hoz ha-

*) Mái Fehér megyében és másutt így mondják: fordíh fordíhon, fordíts fordítson helyett.

sonúlt (asz-szony). — Tehát a kérdéses szót *johtut*-nak vagy *johtot*-nak kell olvasni.

De ilyen szót nem ismer a mai nyelv, nem a régibb nyelv, melyet a bibliai fordításokban találunk: pedig legelső érdekünk volna megtudni, vajjon igazán milyen alakban létezett ez a szó, hogy a Halotti Beszédek írását is igazolhassuk! Ez érdekből a rokon nyelvekhez folyamodunk; mert ha ott megtaláljuk a keresett szót, avval igen sokat nyerünk; az illető rokon nyelv nem csak a szónak mivoltát, hanem jelentését is megmondhatja nekünk, tisztán őrizvén meg a régiség emlékeztetését, mely a mi nyelvünkben már homályosodni kezdett. A Halotti Beszédben az *iochtotnia* szót *ivotua* szó előzvéen meg, nagyobb bizonyosság végett lássuk ezt is a rokon nyelvekben.

Finnben *joutu* jut, idejében érkezik, p. o. *kuhun(-ka) joutunen* hová jussak, *joutui mieleeni* juta eszembe, *joutui köyhyyteen* juta szegénységbe. Ez igétől lesz, *t* képzővel, *joudu-t* jutat, érkeztet. — Ugyanott van *johtu* casu feritur, ducitur, s ennyiben jelentése közeledik az előbbiéhez, a mennyiben *joutu* is azt teszi: casu pervenit, ducitur, magyarul: jut. A vogulban is megvan a *joht*, s ugyanazt jelenti, mit a finn. A *johtu*-nak, *t* képzővel, lesz: *johd-(a)-t johdat* vezet, p. o. *johdatan küdestü* vezeték kezén (valakit); *johto* vezetés, *johto-mies* vezető ember. Íme a finn *johdat* szakasztott hasonmása a régi magyar *iochtot*, olv. *johtot* szónak, melynek jelentése, a finn hasonmása után ítélve: vezet, bevezet. A vogulban a *joht*-nak származéka nem kerül elő a meglévő szövegekben. Két magyar igetőnek *jut*- és *joht*-nak a finnben is *jout* és *joht* felel meg; a vogulban csak *joht*.

A magyar *jut-at* képzett ige a *jut* igetöt fölteszi; a régi magyar *johtot* hasonlóképen képzett ige, mely *joht* igetöt föltételez, melyet a vogulban is megtalálunk. Amaz igető máig is megvan a magyar nyelvben, ez már nincsen meg, csak képzettje *johtot* maradt meg a Halotti Beszédben. Ezt tehát így kell taglalni: *joht-ot*. A finn- és vogul-magyar szók így viszonylanak egymáshoz:

jout(u) jut; joht(u) joht
joudu-t jut-(a)t; johd-(a)t joht-(ó)t.

Megtaláltuk tehát a vogulban és finnben a régi magyar *johtot* szónak tőjét (*joht*), meg a finnben képzettjét is (*johdat*), s megtalálván ezt, biztosan is tudjuk taglalni a régi magyar szót. Ezennel pedig

kellő világosságba jut, a miről eddig okoskodás útján igen sokat, de biztos alap nélkül, lehetett írni.

Második érdekünk megtudni, vajjon a mai *iktat* szó a régi *johtot*-e? Mátyás Flórián, a „Magyar Nyelvtudomány“ II. füzetének 54. 55. lapján, többi közt *ihtat* igét hozza fel, ebben a példában: „Vevék üt ierusalembe, hogy *ihtatnaiak* ütöt Úrnak.“ Minden más ott felhozott példa már *iktat* igét mutat. Minthogy pedig legkisebb kétségünk arra nézve, először, hogy *iktat* és *ihtat* azonosak, másodszor, hogy *iktat*, *ihtat* a régi *johtot*-ból vált: a mai *iktat* tehát a régi *johtot*-nak újabb alakja. Révai eltalálta az azonosságot: de az *iktat* képzett igének tőjét nem volt képes eltalálni, minthogy nem ismerte vala a finn megfelelőjét. *Iktat*-nak tője tehát *ikt*, nem *ik*; erre nézve a finn és vogul tanúság megegzáfolthatatlan. Ez is nem megvetendő bizonyossága annak, hogy a rokon nyelvek nélkül csak ugyan nagyon vakoskodunk.

A kik az *iktat* igét névszótótól származtatták, azok mind már azért is elvétették a dolgot, mert a legelsőt nem vették észre, azt, hogy nálunk *t*, *t-t* képzővel csak igékből lehetnek képzett igék. Révai biztos tapintata és szilárd nyelvészeti eljárása kikerülte e nagy hibát, mert ő az *iktatni* szót igéből származottnak állította. De az igetöt nem találá el, mert nem tudja vala, hogy annak a finnben *joht* felel meg. Ha ezt tudja, bizonyosan így taglalja a szót: *ikt-at*. Révai hibája olyan, melyet a ténynek fölismerése előtt, találmokra igen, de biztos tudomással kikerülni lehetetlen.

Budenz József a *Magyar és finn-ugor nyelvekbéli szóegyezések* 176-dik száma alatt a finn *joht*-ot a magyar *jut*-tal veti egybe. Úgy hiszem, ezentúl ő is a finn *joht*-ot a régi magyar *joht*-tal (*iht*-tal), a magyar *jut*-ot pedig a finn *jout*-tal fogja egybe vetni, s szóegyezéseit egy számmal szaporítani.

HUNFALVY PÁL.

II.

(Jelen viszonyaink az ó-classicai irodalomhoz. Szepesi Imre, kegyes tanítórendi tag stb. a m. k. egyetemben a római classiciaphilologia h. tanára stb. felolvasta akadémiai értekezése. Ezzel kapcsolatban: Ellenbírálat Tély Iván úr bírálatára, és Homér Iliása és Xenophon Anabasisa magyarított első könyvének bírálata, Bécs, 1868. 8r. 366. l.)

A címből is az tetszik ki, hogy a könyvnek két része van, melyek elseje értekező, másika vitató; ez teszi a könyvnek 6/7-ét (53—363 l.), amaz csak 1/7-ét (1—52 l.) Ismertessük meg előbb a hosszabbik részt.

Szepesi három latin ódát, egyet a m. akad. palotájának megnyitása ünnepélyére, mást gr. Dessewffy Emil, s egy harmadikat Scitovszky János primás halálára írt volt, melyekre Télyfy Iván a Nyelvtud. Közlemények VI. kötetében (102—170 l.) „Latin ódák Szepesi Imrétől“ cím alatt bíráló észrevételeket ad ki, azokat egy indítványnyal fejezvé be, hogy a hivatottak, kik latinúl tudnak írni, alkalmi ódák helyett, a magyar irodalomból választott remek darabokat fejezzék ki tiszta szabatos latinságu versekben; — mi által közvetve nemzeti ügyünk is nyerhetne valamit a külföldnek mindennemű tekintélyei részéről. „S nem lehetne prózai irodalmunkból is a legkiválóbb termékeket latin prózára fordítani?“

Szepesi hosszú ellenbíralatában Télyfynek mindenik szavát előveszi, s megczáfolja bírálóját, magát pedig igazolja oly bő és — mint legalább nekem látszik, ki, fájdalom, távol állok ettől, — oly alapos tudománynyal, melyet szinte sajnálna az olvasó ilyen csekélységekre vesztegetve látni, ha másfelől nem kellene örülnie, hogy hozzá jut, habár ily alkalommal is. Sok egyes szóról egész philologiai értekezéseket találunk, a melyeket minden ember tanusággal és gyönyörködve olvashat, a tanárok pedig szinte kötelesek volnának megolvasni; ellenbíráltilag is, — mert Szepesi megállja a szót — lehet vele vitatkozni. Azonképen találunk itt, néha kitérésekben, néha más tárgyba belészöve, latinistákról, és más tudós írókról értesítéseket, a melyeket hasonlóképen köszönettel kell fogadnunk. Ezekre nézve egy jó tárgymutató a könyvnek használatát nagyon könnyítené. A bő tartalom ismertetésére megnevezünk némely szót, személyeket és dolgokat, melyekről alkalmat talált vagy vett magának írni a szerző.

Szók: lessus 54. l. ingemit 59. l. visio 71. lucro ponere 84. praesuleus és általában eus végzetű tulajdonságnév 104. l. evanidus 115. l. caverna 143. ineptus 165. l. egy gyönyörű latinsággal írt fejtegetés; elucubrare 193. l. egy párbeszéddel, melyet a szerző Télyfyvel tart, mit a szerző több ízben gyakorol, nem csín nélkül: docte docentes-t czáfoló értekezés 209. stb. l. character 243. regula 254. gazophylacium 268. evolutio 276. l. stb.

Személyek: a római és görög classicus írókon kívül előfordúlnak rövidebb hosszabb értesítéssel Balde Jákó 55. l. Casimirus Sarbievius u. o. Lescaloperius Péter 130. l. Wakefield, Lucretius magyarázója; Douza János 88. l. Paulinus Cheluccius 186. l. Gasparus Scioppius 191. l. Muretus, kinek egy hymnusát közli, Horváth Péter, kinek egy sikerült fordítását veszi fel Pfeffel egyik költeményének. Továbbá ismerteti Ausoniust és korát 166. l. Lucius Apulejust 187. l. Statius Sylvae-jét 57. Macrobiust 81 l. stb.

Dolgok: a római kalendarium, melyet, példát mutatólag, rövidebb és hosszabb előadással fejteget meg a 210. stb. lapon; — a sötét bádog mint készül, 126. l. — hogy mindent az észből hozunk ki 133. l. Krebs Antibarbarusa sok helyütt; — valamint Georges latin szótárának ismertetésére vonatkozó tudósítások több helyütt.

A 295. lapon Télyfnek azon indítványára kezdi meg észrevételeit, hogy alkalmi latin odák helyett inkább a magyar irodalomból válogatott darabokat fordítanának szép latinságra, mely észrevételeinek veleje az — s ezt helyeselnünk kell — hogy a ki latinul ír, olyan tárgyat választ, a mely az írónak a régi latinok gondolkozásába való elmélyedést engedni meg. Egyébiránt, úgymond, „könnyű másnak tanácsot adni; könnyű a dudát felfújni és mondani, hogy más billegesse stb.“

Egy külön (negyedik) szakaszt szán az író Télyfnek két fordítására, úgymint az Ilias I. s az Anabasis hasonlóképen I. könyvének fordítására, a melyben számos botlást jelöl ki, s észrevételeit bőven indokolja.

Mint hogy a szerző nagyon sokszor teszen kifogást a Tély által használt kifejezések ellen, s többnyire alaposan: meg fogja nekem engedni, hogy én is az ő nyelvéből jegyezzek ki némelyeket, — a melyek, gondolom, nem helyesek.

Szepesi, mint sokan, az „officium“-ot *kötelem*-nek mondja. „Sok kigyelmével (Luther szerint: der herr Multus)“ nem lehet a szó helyes vagy nem helyes voltáról beszélni, de Szepesivel lehet. Ugyan, mint is nevezzük magyarul azt, qui alicui aliquid debet, nemde *adós*-nak, *köteles*-nek? Tehát emennek *adósság*, ennek *kötelesség* a származéka. Kötelem haszontalan szó, akárki canonisálta is.

Szepesi, mint sokan, a „differentia“-t *különség*-nek mondja, pedig nagyon helytelenül. A latin separatus és diversus két fogalom, amaz magyarul: *különvaló*, ez *külömböző*. Különség = separa-

tusság, de különbség = diversitas, differentia. Két darab krajezár nem *külömbözik* egymástól, még is két *külön* darab. A differentia, diversitas fogalmat a comparativusi *b* fejezi ki a *külön* szótőnél.

Nagyon elharapózott a *ben-ső* szó, pedig, bizony, csak a *bel-ső* helyes. Miért? Mert a *ső* képző csak pusztá tö-höz (fel, al, kül, el, utol) járúlhat, nem pedig ragos töhöz. Be-n ragos szó, mint kü-n; kül-ső helyes, künső helytelen; azonképen *benső* helytelen, csak *belső* helyes. Ezek csekélységek, de olyan munkában, milyen az előttünk lévő, semmi sem lehet annyira csekély, hogy figyelemre ne méltassuk. Különben Szepesi magyarsága csinos, helyes.

Most térjünk át a könyvnek első részére, a *mely jelen viszonyainkról* értékezik az *ó-classicai irodalomhoz*. Ennek én sokkal nagyobb nyomosságot szeretnék kölcsönözni, mint a mennyit abban talállok. Már címze: „Jelen viszonyaink az ó-classicai irodalomhoz“ nem elégít ki. Sokfélék a viszonyaink, s nagy részök vonatkozás nélkül van az ó-classicai irodalomhoz; azután az ó-classikai irodalom kettő, görög és római. A „jelen viszonyaink“ helyett *tudományunk viszonyát* a két ó-classicai irodalomhoz szeretném fejtegetve látni; a mely fejtegetés háromra felelne meg: először arra, hogy a philologia, mint a historiai és philosophiai tudománynak lelke, az újkori tudomány élesztője; másodsor arra, hogy az új európai tudomány a görög philologia nélkül nem szükkölködhetik; harmadsor arra, hogy összes magyar tudományunk bizony szegényes, gyámoltalan marad a magyar nemzet végéig, ha a philológiát egész terjedelmében nem honosítjuk meg, s nem termékenyítjük meg vele irodalmunkat. Tehát fel kell mutatni a hazai tudomány előtt, hogy mi szerep jutott a philológiának az európai mivelttségben és tudományban, hogy belássák embereink, minek hijával vagyunk. Nem hiszem — nagyon örülnék, ha csalatkoznám, — nem hiszem, hogy e könyvnek értekező része fel bírná költeni az olvasókban azt a képzetét a philológiának, melyet imént röviden körülírtam. Sok helyest mond szerző a latin nyelv tanításáról, a latin írók olvasásáról, a latin írásról: ámde ez mind a gymnasium feladata; ennél sokkal több jut ki az egyetemnek, melynek feladata a philologia. Az egyetemi feladatot nem bírom kiolvasni a következőkből: „Egy század előtt még jogosan és alaposan mondhaták és mondák Európa tudósai, miszerint (jobb: hogy) kevés költő forgott úgy mindenik kezén vagy inkább száján mint Horatius Ezen magas állásáról csak akkor taszíták le elő-

ször, midőn a graecomania (!!) vagyis az úgynevezett műelkese-
 dés fennebb emelkedett és a tökély ösképeit kizárólag Hellas ha-
 táraiban keresé össze. Miután pedig vélték vala, hogy már ez irány-
 ban a véghez jutottak, létrejött a magasb műbírálat, mely az ó és
 új bölcsészettől eltelten, neki ereszté nyilait az ó-classikai iroda-
 lomnak, és ki akará jelölni a nagy mestereknek is a pályát, melyen
 járniok kellett volna, ha az emberi nem nagy tanítói gyanánt akar-
 tak föllépni. A határtalan tisztólet helyett tehát, melylyel előbb
 Virgil-, Horác- és másoknak meghódoltak vala, *beállott egy min-
 denütt dorgáló és javítgatni akaró vizsgálás, mely mindenütt kár-, ron-
 tás- és hibákra talált, és midőn a valót, az igazat a valótlan- és igaz-
 talantól elkülönítgeték, a kételyek tengerébe jutottak.* És míg a
 14. és 15-dik században az ó-classicai irodalom iránt újonan föl-
 éledt szeretet a legjelesebbet utánzásra lelkesíté: addig a jelenkor,
 saját szelleme megcsodálásán kívül, minden mástól felszabadúlnak
 érzi magát; és *minthogy a classicai irodalommal való foglalkodás az
 értelemképzést is nagyon előmozdítja, feljogosítottnak érzi magát ezen
 fegyvert magok a classicusok ellen felhasználni, s criticaí boncz-
 késsel mindent szét darabolni; . . . és a szerkesztésnek új szabályokat,
 új alakzatokat föllállítani. (!)* És valamint Procrustes a maga dühé-
 nek hozott áldozatokat vagy gyötrés által nyújtá ki, vagy csonkí-
 tás által rövidíté meg: úgy mostan mind az, mi az előre megállá-
 pított fogalmaknak alárendeződni, vagy a critica keretében beszo-
 rúlni nem akar, elvágatik és abba becsomoszoltatik“ stb. stb. Eb-
 ben állana-e az újkori philológiának igyekezete, mely a szövegek
 lehető helyreállításán dolgozott és dolgozik, mely a különböző ko-
 rok jellemét kitakarja és előállítja, mely általában az emberi mive-
 lődés föltételeit, viszontagságait, lefolyását felfogatja, s teremtője
 lesz az igazi történelemnek; mely fegyezi a tudományoskodást,
 hogy megkülönböztethesse a hamisat az igaztól, mely az emberi szel-
 lem összes munkálkodását felölelvén, valóságos lelkiismérete lesz
 az újkor tudományának?

HUNFALVY PÁL.